

Αναπτυξιακή Δυσλεξία και ΕΓΔ: σύγχρονα δεδομένα

Διάχυση επιστημονικών γνώσεων στο
επιστημονικό πεδίο των διαταραχών
της επικοινωνίας και της κώφωσης:
Αναπτυξιακές Γλωσσικές Διαταραχές II

Ι. Τάλλη

Επικ. Καθ., Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Ορισμός Δυσλεξίας σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό για τη Δυσλεξία (IDA, Lyon et al., 2003)

« Είναι μια ειδική διαταραχή με γλωσσικό υπόβαθρο και ιδιοσυστατική προέλευση που χαρακτηρίζεται από δυσκολίες αποκωδικοποίησης στο επίπεδο της απλής λέξης, οι οποίες αντανakλούν ανεπαρκείς ικανότητες φωνολογικής επεξεργασίας. Αυτές οι δυσκολίες είναι συχνά απρόσμενες με βάση την ηλικία ή τις γνωστικές ικανότητες του ατόμου και δεν μπορούν να αποδοθούν σε γενικευμένο εξελικτικό μειονέκτημα ή σε αισθητηριακή αναπηρία. Εκδηλώνεται με δυσκολίες στην ανάγνωση, τη γραφή και την ιστορική ορθογραφία».

Κατάταξη Αναπτυξιακής Δυσλεξίας (ICD-10 και DSM-IV)

- **ICD-10** (World Health Organization, 1990)

Ειδικές Αναπτυξιακές Διαταραχές των σχολικών ικανοτήτων

- Ειδική διαταραχή της ανάγνωσης
- Ειδική διαταραχή του συλλαβισμού
- Μεικτή διαταραχή σχολικών ικανοτήτων

- **DSM-IV** (American Psychiatric Association, 1994)

Αναπτυξιακή Δυσλεξία: όταν η αναγνωστική ικανότητα είναι σημαντικά χαμηλότερη από την αναμενόμενη, λαμβάνοντας υπόψη την χρονολογική ηλικία, τη νοημοσύνη και την κατάλληλη εκπαίδευση

Κατάταξη DSM – V (APA, 2013)

- Το DSM-V διακρίνει τις Μαθησιακές Διαταραχές (A12-15) σε 3 κατηγορίες:
 - A 12 Μαθησιακή Διαταραχή (Learning Disorder)
 - A 13 Δυσλεξία (Dyslexia)
 - A 14 Δυσαριθμησία (Dyscalculia)
 - A 15 Διαταραχή Γραπτής Έκφρασης (Disorder of Written Expression)

- Είναι μιας νευρολογικής φύσεως διαταραχή
- Εκδηλώνεται με δυσκολίες στην πρόσληψη της γλώσσας και τη γλωσσική έκφραση (δυσκολίες στην: φωνολογική επεξεργασία, ανάγνωση, γραφή, ορθογραφία)
- Ποικίλλει ως προς το βαθμό σοβαρότητας
- Δεν οφείλεται σε έλλειψη κινήτρων, σε χαμηλή νοημοσύνη, σε αισθητηριακές βλάβες, σε ακατάλληλη διδασκαλία ή σε απρόσφορες συνθήκες περιβάλλοντος, αλλά μπορεί να συνυπάρχει με αυτές τις καταστάσεις

Είδη Δυσλεξίας

- **Αναπτυξιακή δυσλεξία**: είναι μια αναπτυξιακή διαταραχή σε παιδιά δημοτικού και αφορά σε προβλήματα ανάγνωσης, γραφής και κωδικοποίησης. Κύρια αιτιολογία ειδικά ελλείμματα του ΚΝΣ και εγκεφάλου, κληρονομικότητα
- **Επίκτητη- δευτερογενής δυσλεξία**: παθολογικές αλλαγές στο ΚΝΣ που προκλήθηκαν από λοιμώξεις, μηνιγγίτιδα, τραύματα και ατυχήματα που πλήττουν εγκεφαλικές περιοχές

Δυσλεξία

- Είναι γνωστή τα τελευταία 100 χρόνια
- Επηρεάζει πολλές πλευρές της ζωής παιδιών και ενηλίκων και κυρίως έχει εκπαιδευτικές, ψυχολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις
- Η αναλογία της είναι 4:1 στα αγόρια σε σύγκριση με τα κορίτσια
- Εκδηλώνεται, συνήθως, κατά τις πρώτες τάξεις φοίτησης στο Δημοτικό σχολείο, ως μια απρόσμενη αποτυχία ή δυσκολία στην κατάκτηση της ανάγνωσης και γραφής, οι οποίες δεν ταιριάζουν με την ηλικία, το νοητικό δυναμικό και τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες του παιδιού

Αιτιολογικοί παράγοντες

- Ελλείμματα στη φωνολογική επεξεργασία (Stanovich, 1996, Snowling, 1995, Reason & Frederickson, 1996)
 - Άτυπη εγκεφαλική συμμετρία (Galaburda, 1993)
 - Φλοιώδεις ανωμαλίες (Hynd, Marshall & Gonzalez, 1991)
 - Γενετικοί παράγοντες (Pennington, 1990,1996)
 - Μεταγνωστική καθυστέρηση (Tunmer & Chapman, 1996)
 - Νευρολογικά αίτια:
 - Δυσλειτουργία κεντρικού νευρικού συστήματος*
 - Κληρονομικότητα και γενετικοί παράγοντες:
 - έρευνες έχουν δείξει την παρουσία ιστορικού μαθησιακών δυσκολιών στην οικογένεια παιδιών με δυσλεξία
- (Reid, 2003)

Αιτιολογία

- **Γενετικοί παράγοντες**

- ✓ Γονείς δυσλεξικών παιδιών παρουσιάζουν δυσκολίες στην ανάγνωση σε ποσοστό από 25% μέχρι 60%
- ✓ Κίνδυνος για δυσλεξία 8 φορές μεγαλύτερος σε παιδιά που έχουν ένα γονέα με παρόμοιες δυσκολίες (Vellutino et al., 2004)
- ✓ Μελέτες διδύμων: γενετικοί τόποι (ανωμαλίες) στο χρωμόσωμα 1,2,3,7,15 (Grigorenko et al., 1995), και πιο πρόσφατα στο χρωμόσωμα 6 (Cope et al., 2005)

(για βιβλιογραφική επισκόπηση, βλέπε Fisher & DeFries 2002, Scerri & Schulte-Körne, 2010· για ελληνική βιβλιογραφία βλέπε Βλάχος, 2007, Κωτσόπουλος, 2005)

Αιτιολογία

- **Νευροβιολογικοί παράγοντες**
 - ✓ νευρωνικές αλλαγές στο θαλαμικό πυρήνα και στον πρωτοταγή φλοιό, ανωμαλίες στον αριστερό μέσο γονατώδη πυρήνα και στους πλάγιους γονατώδεις πυρήνες, που προκαλούν αλλαγές στις ανώτερες γλωσσικές και γνωστικές λειτουργίες (Galaburda, 1999)
 - ✓ Έλλειψη ασυμμετρίας εγκεφαλικών ημισφαιρίων (Morgan & Hynd, 1998)
 - ✓ Ευρήματα από μαγνητικές τομογραφίες (MRI, fMRI): άτυπη μορφολογία ελίκων της σχισμής του Σύλβιου και στον κροταφικό και βρεγματικό λοβό των 2 ημισφαιρίων
 - ✓ Ευρήματα από τομογραφίες εκπομπής ποζιτρονίων (PET): μη ενεργοποίηση αριστερών οπίσθιων κροταφικών και πρόσθιων βρεγματικών περιοχών και υπερδραστηριότητα στο δεξιό κροταφικό φλοιό

Αιτιολογία

- **Γνωστικοί παράγοντες - ελλείψεις :**
 - Στην φωνολογική επεξεργασία
 - Στην φωνολογική βραχύχρονη μνήμη
 - Στην εργαζόμενη μνήμη
 - Στην προσοχή
 - Στην ταχεία κατονομασία
- **Περιβαλλοντικοί παράγοντες**
 - Μαθησιακό πλαίσιο στην τάξη, στο σπίτι
 - Βαθμός έκθεσης του παιδιού στο γραπτό λόγο
 - Γλωσσικό σύστημα το οποίο μαθαίνει το παιδί

Αιτιολογικοί παράγοντες της Δυσλεξίας

Ζητήματα πλευρίωσης:

- Τα 2 ημισφαίρια του εγκεφάλου ελέγχουν διαφορετικές λειτουργίες και πλευρές του σώματος
- Το αριστερό ημισφαίριο ελέγχει τις κινήσεις του δεξιού χεριού και ποδιού
- Στους περισσότερους ανθρώπους, το αριστερό ημισφαίριο, ελέγχει τις γλωσσικές λειτουργίες (άσχετα με προτίμηση χεριού)
- Το δεξί ημισφαίριο ελέγχει την αντίληψη του χώρου και του χρόνου, του προσανατολισμού, της μουσικής και την κατανόηση των μαθηματικών εννοιών
- Επομένως, αν και τα οπτικά και ακουστικά ερεθίσματα φτάνουν και στα 2 ημισφαίρια, το αριστερό αντιδρά στα γλωσσικά ερεθίσματα (λέξεις και σύμβολα)

Αξιολόγηση

- Ιατρικός έλεγχος
- Χρησιμοποιούμε νόρμες και κριτήρια
- Νευροψυχολογική διάγνωση
- Τεστ νοημοσύνης
- Τεστ ακαδημαϊκών δεξιοτήτων
- Έλεγχος δεξιοτήτων προσαρμογής
- Κλινική συνέντευξη με γονείς και εκπαιδευτικούς του παιδιού

Συννοσηρότητα

Η **δυσλεξία** μερικές φορές **συνυπάρχει** με:

- Διαταραχές στον προφορικό λόγο
- Διάσπαση Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ)
- Δυσορθογραφία
- Δυσαριθμησία
- Δυσπραξία
- Συναισθηματικές διαταραχές και διαταραχές συμπεριφοράς

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΔΥΣΛΕΞΙΑ

- Έλλειψη συνειδητοποίησης ήχων σε λέξεις, σειρές ήχων, ομοικαταληξίες ή ακολουθίες συλλαβών
- Δυσκολίες στην αποκωδικοποίηση απλών λέξεων
- Δυσκολίες στην αντιστοίχιση φθόγγων και γραπτών συμβόλων (φωνολογική ενημερότητα)
- Λάθη στην ανάγνωση ή στην γραφή λέξεων ή αριθμών που περιλαμβάνουν τα ίδια γράμματα ή ψηφία
- Προβλήματα στην αναγνωστική κατανόηση

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΔΥΣΛΕΞΙΑ

- Δυσκολίες στη γραπτή έκφραση
- Σύγχυση εννοιών χώρου και χρόνου
- Δυσκολίες στον οπτικο-κινητικό συντονισμό
- Ασαφής κυριαρχία ενός από τα δύο χέρια (αμφιχειρία)
- Δυσκολίες στο μηχανιστικό μέρος της γραφής
- Δυσκολίες στα Μαθηματικά

Το παιδί με δυσλεξία:

- τοποθετείται στο γραπτό λόγο τουλάχιστον 1.5 σταθερή απόκλιση κάτω από το μέσο όρο στην ανάγνωση, γραφή και ορθογραφία ή 1,5-2 χρόνια κάτω από το αναμενόμενο σχολικό επίπεδο σύμφωνα με την ηλικία και τις νοητικές του ικανότητες (Pennington, 2002)
 - έχει σημαντική δυσκολία στην φωνολογική ενημερότητα, δηλ. στην ικανότητα να αναγνωρίζει ότι οι προτάσεις αποτελούνται από λέξεις, οι λέξεις από συλλαβές και οι συλλαβές από διακριτούς προφερόμενους σε σειρά φθόγγους, τα φωνήματα
- => αποτελεί την βάση για την αυτοματοποιημένη εκφορά της λέξης

Αναγνωστική ικανότητα ατόμων με δυσλεξία – είδη λαθών

- Χαμηλή αναγνωστική ταχύτητα
- Παραλείψεις – αντικαταστάσεις – προσθήκες συλλαβών, λέξεων, γραμμάτων
- Ορθογραφικά λάθη
- Λάθη στη χρήση καταλήξεων, προθεμάτων και μερών του λόγου χωρίς νόημα (π.χ. σύνδεσμοι)
- Κάτω του μέσου όρου κατανόηση κειμένων σε δοκιμασίες περιορισμένου χρόνου
- Αντιστροφές, αναγραμματισμοί και καθρεφτικές αποδόσεις συλλαβών και λέξεων
- Ανάγνωση – μάντεμα λέξεων με βάση αυτό που περιμένουν να διαβάσουν (π.χ. βράδυ – νύχτα)

Επιπλέον:

- Παρατηρείται χαμηλή επίδοση στην ανάγνωση ψευδολέξεων, όταν δηλαδή τα άτομα με δυσλεξία δεν μπορούν να βασιστούν στις λεξικές τους γνώσεις για να διαβάσουν.
- Τα άτομα με δυσλεξία παρουσιάζουν σοβαρή δυσκολία να κατανοήσουν γραπτά κείμενα γιατί δυσκολεύονται και στην ακρίβεια και στην ταχύτητα κατά την ανάγνωση (Sprenger-Charolles & Colé, 2006).

Γραπτή ικανότητα ατόμων με δυσλεξία – είδη λαθών

- Λάθη στην ορθογραφία λέξεων (παραλείψεις – αντικαταστάσεις – προσθήκες συλλαβών, γραμμάτων)
- Λάθη στην σύνταξη (χρήση ακατάλληλου λεξιλογίου, λαθεμένων συντακτικών τύπων ή εκφράσεων, παράλειψη-προσθήκη λέξεων)
- Λάθη στη δομή του κειμένου (οργάνωση – συνοχή προτάσεων, λεξιλόγιο, μετάδοση πληροφοριών)
- Δυσκολίες εκμάθησης κινητικών γραφημικών προτύπων
- Κακός γραφικός χαρακτήρας (μη ευανάγνωστη γραφή)

- Στο επίπεδο του **γράμματος**:
 - Αντικατάσταση παρόμοιων σχηματικά γραμμάτων: δ-θ, γ-χ, ζ-ξ κλπ.
 - Σύγχυση στην ακουστική διαφοροποίηση φθόγγων: β-δ, φ-θ, σ-τσ κλπ.
- Στο επίπεδο της **συλλαβής**:
 - Αντιστροφή γραμμάτων: «να» αντί «αν»
 - Παράλειψη γραμμάτων
 - Αντικατάσταση γραμμάτων: /ο/ αντί /α/
 - Προσθήκη ή παράλειψη συλλαβών
- Στο επίπεδο της **λέξης**:
 - Αντικατάσταση, προσθήκη ή παράλειψη λέξεων

Θανάσης, τέλος Α' Δημοτικού

σήμερα τα ζώα της αυλής παίζουν με την μπάλα. Ο ποντικός την αρπάζει και τρέχει. Η κότα φωνάζει στον ποντικό και εκείνος της ρίχνει την μπάλα. Όμως η κότα δεν την πιάνει. Η μπάλα πέφτει μέσα στους θάμνους. Όλοι ψάχνουν, αλλά η μπάλα πουθενά. Έτσι ο αγώνας τελειώνει.

Σήμερα τα ζώα της αυλής παίζουν με την μπάλα. Ο ποντικός την αρπάζει και τρέχει. Η κότα φωνάζει στον ποντικό και εκείνος της ρίχνει την μπάλα. Όμως η κότα δεν την πιάνει. Η μπάλα πέφτει μέσα στους θάμνους. Όλοι ψάχνουν, αλλά η μπάλα πουθενά. Έτσι ο αγώνας τελειώνει.

Γνωστικές και άλλες διαταραχές

- **Προσοχή:**

Δυσκολίες προσοχής και συγκέντρωσης.

- **Μνήμη - Μνήμη Ακολουθιών:**

Δυσκολεύεται να θυμηθεί και να εκτελέσει μια σειρά προφορικών εντολών, να πει τους μήνες με τη σειρά τους, να μάθει την προπαίδεια κ.ά.

- **Χωροχρονικός Προσανατολισμός:**

Δυσκολεύεται στην εκτέλεση έργων που προϋποθέτουν προσανατολισμό στο χώρο ή στο χρόνο, συγχέει το αριστερά - δεξιά, βορρά - νότο, χθες - αύριο. Δυσκολεύεται να διαβάσει σωστά το χάρτη ή να μάθει την ώρα.

Σχετικά με τη Δυσλεξία

- **Προσοχή!** οι δυσκολίες αυτές δε σημαίνουν ανικανότητα!!!
- Τα παιδιά με δυσλεξία μπορούν να μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν, αλλά με διαφορετικό τρόπο διδασκαλίας
- Τείνουν να σκέφτονται με εικόνες και χρώματα, ήχους και αισθήσεις. Άρα, τα αφηρημένα, διάσπαρτα γράμματα που βλέπουν σε ένα χαρτί, αποκτούν νόημα, μόνο αν συνδυαστούν με έντονες νοητικές παραστάσεις και βιωματικό χαρακτήρα

Συνέπειες της δυσλεξίας

- Αποστροφή για την ανάγνωση και τη γραφή γενικά
- Συσσώρευση των προβλημάτων στην ανάγνωση, την γραφή και την ορθογραφία
- Μη επαρκή αποτελέσματα σε σχέση με τον κόπο που κατέβαλλε το παιδί και σταδιακή εγκατάλειψη των εργασιών που απαιτούν προσπάθεια για ανάγνωση
- Αργή εκτέλεση (των εργασιών, της ανάγνωσης, να μάθει τα μαθήματα ...)
- Κόπωση
- Σοβαρές ψυχολογικές διαταραχές που προκύπτουν από συνεχείς αποτυχίες

Γενικά ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά

- Χαμηλή αυτοεικόνα
- Χαμηλή αυτοπεποίθηση
- Έλλειψη αντοχής στις ματαιώσεις
- Υπερευαισθησία
- Αρνητικά συναισθήματα /καταθλιπτικές τάσεις
- Αρνητικές στάσεις /αντιδραστικότητα απέναντι σε εκπαιδευτικούς
- Συμπεριφορικά προβλήματα
- Συμπεριφορικές εκρήξεις

Γενικά ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά (συν.)

- Ελλιπής ανάπτυξη διαπροσωπικών /κοινωνικών δεξιοτήτων
- Τάσεις απομόνωσης /μοναξιάς
- Συχνά ερμηνεύουν αρνητικά τα κοινωνικά ερεθίσματα
- Συχνά πέφτουν θύματα απόρριψης, αποκλεισμού από τις μαθησιακές και κοινωνικές διαδικασίες / δραστηριότητες
- Κατάθλιψη /αντικοινωνικές τάσεις (εφηβεία)
- Σχολική φοβία, άγχος

Παρεμβάσεις στο πλαίσιο της Τάξης και του Σχολείου

- **Εντοπισμός** από το δάσκαλο (γνώση/ ευαισθητοποίηση από την πλευρά των εκπαιδευτικών)
- **Πρόωρη /έγκυρη (εξειδικευμένη) διάγνωση** (το αργότερο μέχρι τέλος Β΄ Δημοτικού)
- Η τυπική διάγνωση γίνεται μετά τη Β΄ Δημοτικού (μέσω του ΚΕΔΔΥ μετά από παραπομπή του συμβούλου με τη σύμφωνη γνώμη των γονέων)
- **Εξειδικευμένη Μαθησιακή Υποστήριξη** (τμήμα ένταξης /ή εκτός σχολείου)
- **Ψυχολογική υποστήριξη** από το δάσκαλο της τάξης (ενίσχυση, επιβράβευση /αλλαγή θέσης –προσπάθεια καταπολέμησης της απομόνωσης)

- .. Συνεργασία του δασκάλου με το δάσκαλο του τμήματος ένταξης για τη διαμόρφωση της ύλης: διαφοροποιημένη /εξατομικευμένη διδασκαλία.
- .. Συμμετοχή σε ψυχοπαιδαγωγικά προγράμματα για την ενίσχυση της αυτοεικόνας και την ανάπτυξη διαπροσωπικών δεξιοτήτων.
- .. Εξατομικευμένη συμβουλευτική υποστήριξη παιδιού και γονέων, όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο.
- .. Η συνεργασία όλων των ειδικών μεταξύ τους, καθώς και μεταξύ σχολείου και γονέων είναι απαραίτητη.

- .. **Απαραίτητη:** η δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης με το παιδί, όπου αναγνωρίζονται οι δυσκολίες του και λαμβάνονται υπόψη.
- .. **Στόχος:** να αναπτύξει το παιδί τις μαθησιακές και ψυχοκοινωνικές δεξιότητες που μπορεί και να βρει μια θέση /ένα ρόλο στο πλαίσιο της τάξης και της οικογένειας.

Πρέπει να έχουμε στο νου ότι:

- η Δυσλεξία δεν δημιουργείται ξαφνικά και δεν εξαφανίζεται μετά από χρόνια.
- δεν υπάρχει κάποια παρέμβαση που θα μπορούσε να γίνει έτσι ώστε να προληφθεί.
- Η πρόωμη όμως παρέμβαση και διάγνωση (μετά το τέλος της Α' τάξης) θα βοηθήσει στην έγκαιρη αντιμετώπιση των δυσκολιών.
- Στόχος: να μειωθεί σημαντικά η απόκλιση από τα παιδιά της ίδιας ηλικίας και να βρεθεί ο σωστός τρόπος και η σωστή τεχνική μάθησης αναγνωρίζοντας τη μοναδικότητα του κάθε παιδιού.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ
ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

Στην ανάγνωση

- Δακτυλογραφήστε το μάθημα στον υπολογιστή με μεγάλους χαρακτήρες (14/16 arial, tahoma κλπ.) και δώστε του να το διαβάσει.
- Αποφύγετε να του πείτε να διαβάσει φωναχτά μπροστά σε όλη την τάξη, ποτέ χωρίς προετοιμασία.
- Επιτρέψτε του να διαβάζει ψιθυριστά (και όχι από μέσα του), δώστε του στοιχεία για το νόημα του κειμένου να το διευκολύνετε.
- Χρήση προγραμμάτων στον υπολογιστή που «διαβάζουν» φωναχτά ένα κείμενο.

Στον γραπτό λόγο

- .. Απαλλάξτε το παιδί από την αντιγραφή και δώστε βάρος στην προφορική κατανόηση.
- .. Ποτέ μην ζητήσετε να αντιγράψει την ώρα που εξηγείτε, δώστε του έτοιμες φωτοτυπίες.
- .. Χρησιμοποιείτε αρκετά τις ασκήσεις συμπλήρωσης κενών για να αποφύγετε τα πολλά ορθογραφικά λάθη.
- .. Περιορίστε το μήκος της ορθογραφίας, της έκθεσης για το παιδί.
- .. Κάνετε βήμα-βήμα τις διορθώσεις, σε ένα τομέα την φορά.

Γνωστικές και άλλες ασκήσεις

- Ασκήσεις για τον οπτικοκινητικό συντονισμό
- Ασκήσεις μνήμης και προσοχής
- Ασκήσεις οπτικής αντίληψης
- Ασκήσεις ακουστικής αντίληψης
- Ασκήσεις ανάλυσης ολοτήτων και σύνθεσης των επιμέρους
- Ασκήσεις προσανατολισμού στο χώρο

Οι εκφωνήσεις

- Όλες οι εκφωνήσεις - οδηγίες πρέπει να δίνονται προφορικά.
- Δώστε του να διαβάσει τις ερωτήσεις πριν το κείμενο.
- Χωρίστε τις εκφωνήσεις ή τις οδηγίες μία προς μία.
- Αναθέστε σε κάποιο παιδί να επαναλαμβάνει την εκφώνηση ή να την διαβάζει
- **Μην το βάζετε να αντιγράψει την εκφώνηση στο τετράδιο, είναι χάσιμο χρόνου και ενέργειας.**

Χρήσιμα εργαλεία του μαθητή

- Το μάθημα της ημέρας: είτε φωτοτυπία από κάποιον άλλο μαθητή είτε δακτυλογραφημένο στον υπολογιστή.
- Να μην είναι υπερφορτωμένο το βιβλίο του με διορθώσεις.
- Μία ατζέντα όπου ο δάσκαλος ή το ίδιο το παιδί θα γράφει τα καθήκοντα.
- Η θεωρία να δίνεται με λίγα λόγια και αν γίνεται και με σχήματα.

Οργάνωση

- Τοποθετήστε το μαθητή μπροστά και στο κέντρο της τάξης και κυρίως του πίνακα.
- Γράφετε καθαρά στον πίνακα, χρησιμοποιήστε άλλο χρώμα για τα πιο σημαντικά.
- Να θυμίζετε συστηματικά αυτά που κάνατε στο προηγούμενο μάθημα και να κάνετε πλάνο του μαθήματος.
- Δείτε μαζί με το μαθητή αν τον βοηθούν διάφορα οπτικά εργαλεία, όπως σχήματα κλπ.

Στην εξέταση

- Χρησιμοποιήστε την προφορική εξέταση, ή τουλάχιστον βεβαιωθείτε για τις γνώσεις του και προφορικά σε περίπτωση που αποτύχει γραπτά.
- Δώστε παραπάνω χρόνο στο μαθητή ή μειώστε τις ερωτήσεις.
- Αφήστε το να κάνει λάθη στη διατύπωση των απαντήσεων και παρακινήστε το να αφήνει κάποιες ερωτήσεις όταν δεν τις ξέρει.
- Δώστε βάση στην ουσία και όχι στη μορφή του γραπτού.
- Βρείτε ένα σύστημα βαθμολόγησης με το οποίο να βλέπει την πρόοδό του, όχι μόνο να συγκρίνει τον εαυτό του με τα άλλα παιδιά.

Στα άλλα μαθήματα

- Τα αγγλικά δεν είναι εύκολη γλώσσα στη γραφή διότι είναι αδιαφανής γλώσσα.
- Ο πίνακας του πολλαπλασιασμού παραμένει μη προσβάσιμος για μερικά παιδιά.
- Στη γυμναστική: δυσκολίες στην απομνημόνευση οδηγιών, μερικές φορές στο συντονισμό των κινήσεων.
- Στη μουσική: δυσκολία στη διατήρηση του ρυθμού.

Συνεπώς, αυτό που πρέπει να κάνει το
σχολείο:

Πριν τη διάγνωση:

Πρόληψη

Ανίχνευση

Μετά τη διάγνωση:

Παρέμβαση

εξειδικευμένη βοήθεια παιδαγωγικές προσαρμογές

Η σχέση της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής (ΕΓΔ) με την
Αναπτυξιακή Δυσλεξία (ΑΔ): Οριοθέτηση και
αλληλοεπικάλυψη

- Παρά το ότι η ΕΓΔ και ΑΔ εξ ορισμού αφορούν σε διαφορετικό πληθυσμό παιδιών, έχει παρατηρηθεί **αλληλοεπικάλυψη** στα συμπτώματα εκδήλωσης των διαταραχών αυτών και η δυνατότητα διάκρισης σε επίπεδο συμπεριφορικό δεν είναι πάντα εύκολη (Pennington & Bishop, 2009)

- Αρκετοί κλινικοί παρατηρούν πως τα παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα λόγου και γλώσσας στην προσχολική ηλικία, συνήθως συναντούν δυσκολίες στην εκμάθηση της ανάγνωσης κατά τη σχολική ηλικία. Αντίστροφα, αρκετά παιδιά με αναγνωστικές δυσκολίες παρουσίασαν προβλήματα στην εκμάθηση της προφορικής γλώσσας στην προσχολική ηλικία.
- Συχνά, η διάγνωση σχετίζεται με την ειδικότητα του κλινικού με τον οποίο έρχεται σε επαφή το παιδί αρχικά (Bishop & Snowling, 2004)

Έρευνες δείχνουν ότι:

1. Τα παιδιά με ΕΓΔ αποτελούν ομάδα υψηλού κινδύνου για αναγνωστικές διαταραχές που αφορούν ιδιαίτερα στην κατανόηση του γραπτού λόγου.
2. Τα παιδιά με δυσλεξία αντιμετωπίζουν προβλήματα στον τομέα της μορφοσύνταξης, τόσο στην προσχολική όσο και στη σχολική ηλικία, δηλαδή, πριν και μετά την εκμάθηση της ανάγνωσης (τομέας που είναι ευπαθής ιδιαίτερα στην ΕΓΔ).
3. Ενώ στην προσχολική ηλικία τα παιδιά που αργότερα λαμβάνουν τη διάγνωση 'δυσλεξία' παρουσιάζουν ελλείμματα κυρίως στη φωνολογική επεξεργασία, προβλήματα που αφορούν στην επεξεργασία της μορφοσύνταξης είναι αρκετά συχνά.

Θεωρίες συσχέτισης ΕΓΔ & Δυσλεξίας

- Ότι και οι δύο διαταραχές προέρχονται από μία κοινή διαταραχή στη χρονική επεξεργασία: *temporal processing deficit* (Tallal et al., 1997) και ότι η *δυσλεξία είναι μία ελαφριά μορφή ΕΓΔ*.
- Ότι οι δύο διαταραχές διαφέρουν ως προς το ότι τα προβλήματα ανάγνωσης που παρουσιάζουν είναι διαφορετικής φύσεως: στην ΕΓΔ τα παιδιά έχουν προβλήματα στην κατανόηση και όχι τόσο στην αποκωδικοποίηση (Snowling et al. 2000).

Μοντέλο των Kamhi & Catts, 1986

Υπόθεση της σοβαρότητας

Διαταραχή στη φωνολογική επεξεργασία

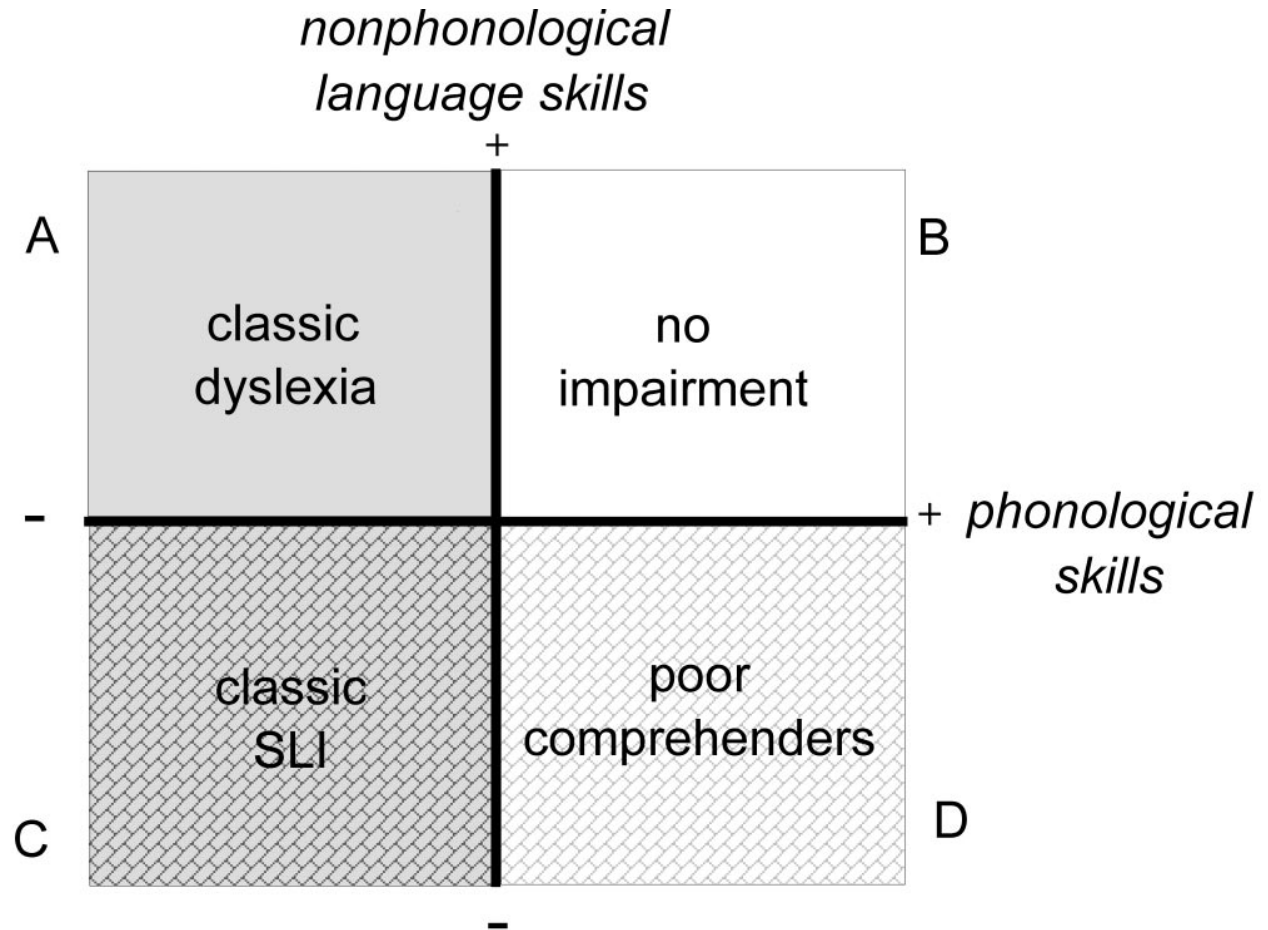
Μοντέλο των Bishop & Snowling, 2004

Υπόθεση πρόσθετου ελλείμματος

Δυσλεξία και ΕΓΔ:

διακριτές διαταραχές, εν μέρει **ίδιες ως προς τη φωνολογική διαταραχή** που παρουσιάζουν και οι δύο.

Όμως: η ΕΓΔ έχει επιπλέον και **γλωσσικής φύσεως** διαταραχές.

Μοντέλο των Catts et al. 2005

Υπόθεση συννοσηρότητας

- ΕΓΔ και Δυσλεξία: *διαφορετικές αναπτυξιακές διαταραχές* που εκδηλώνονται με διαφορετικό τρόπο
- Παρουσιάζουν διαφορετικές γνωστικές διαταραχές

Δυσλεξία: διαταραχή στη φωνολογική επεξεργασία

ΕΓΔ: διαφορετικού είδους διαταραχή που προκαλεί προβλήματα στην προφορική γλώσσα.

Μοντέλο της Pennington, 2006

Υπόθεση πολλαπλών ελλειμμάτων

- Κανένας αιτιολογικός παράγοντας δεν είναι επαρκής τόσο για τη δυσλεξία όσο και για την ΕΓΔ,
- Κάθε διαταραχή θα έχει το δικό της προφίλ παραγόντων κινδύνου (τόσο αιτιολογικούς όσο και γνωστικούς), με κάποιους από αυτούς τους παράγοντες κινδύνου να μοιράζονται με μια άλλη διαταραχή, με αποτέλεσμα τη συννοσηρότητα.

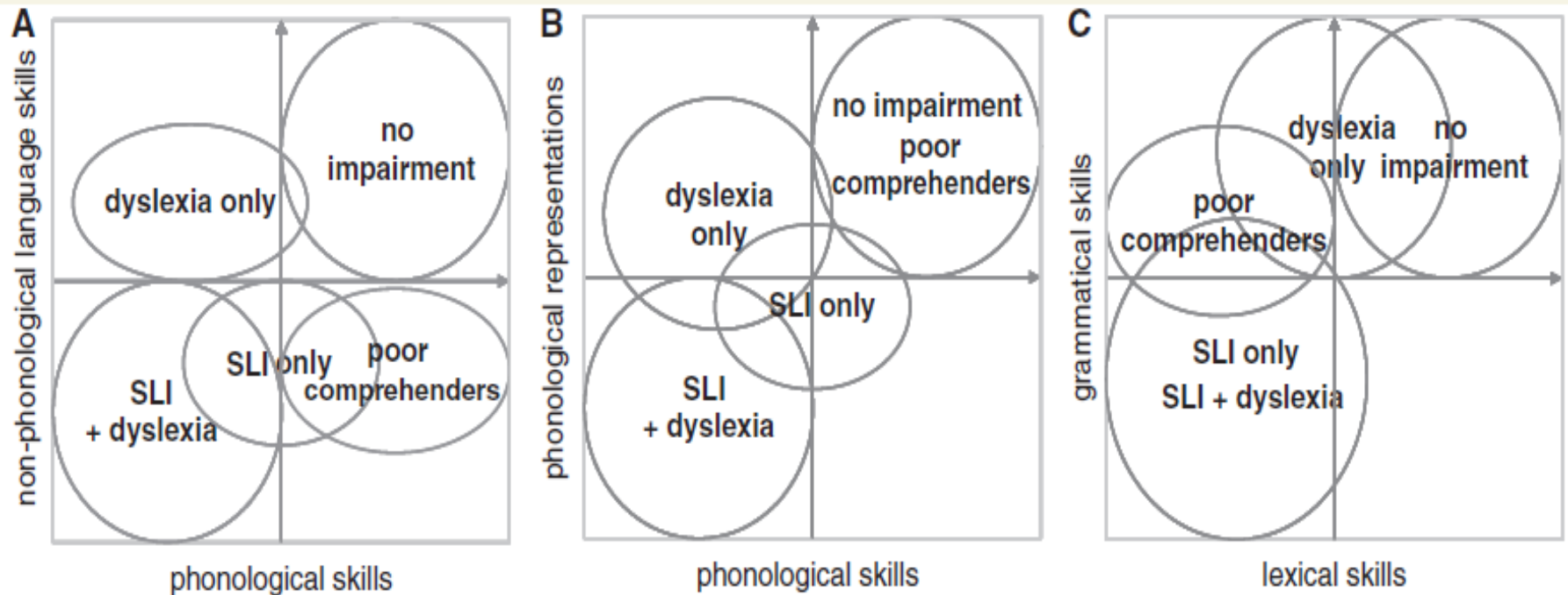
Μοντέλο των Ramus et al., 2013

Μοντέλο πολλαπλής συνιστώσας (multiple-component model)

- Η ΕΓΔ και η ΑΔ είναι εν μέρει ανεξάρτητες ώστε κάποια από τα παιδιά με ΕΓΔ έχουν και δυσλεξία ενώ κάποια όχι (μόνο ΕΓΔ, SLI-only).
- Τα παιδιά με ΕΓΔ μόνο (SLI-only) δεν είναι απαραίτητο ότι θα έχουν φωνολογικά ελλείμματα και αν έχουν, δεν είναι απαραίτητο ότι θα είναι της ίδιας φύσης με αυτά των παιδιών με δυσλεξία.

Μοντέλο των Ramus et al., 2013

Μοντέλο πολλαπλής συνιστώσας (multiple-component model)

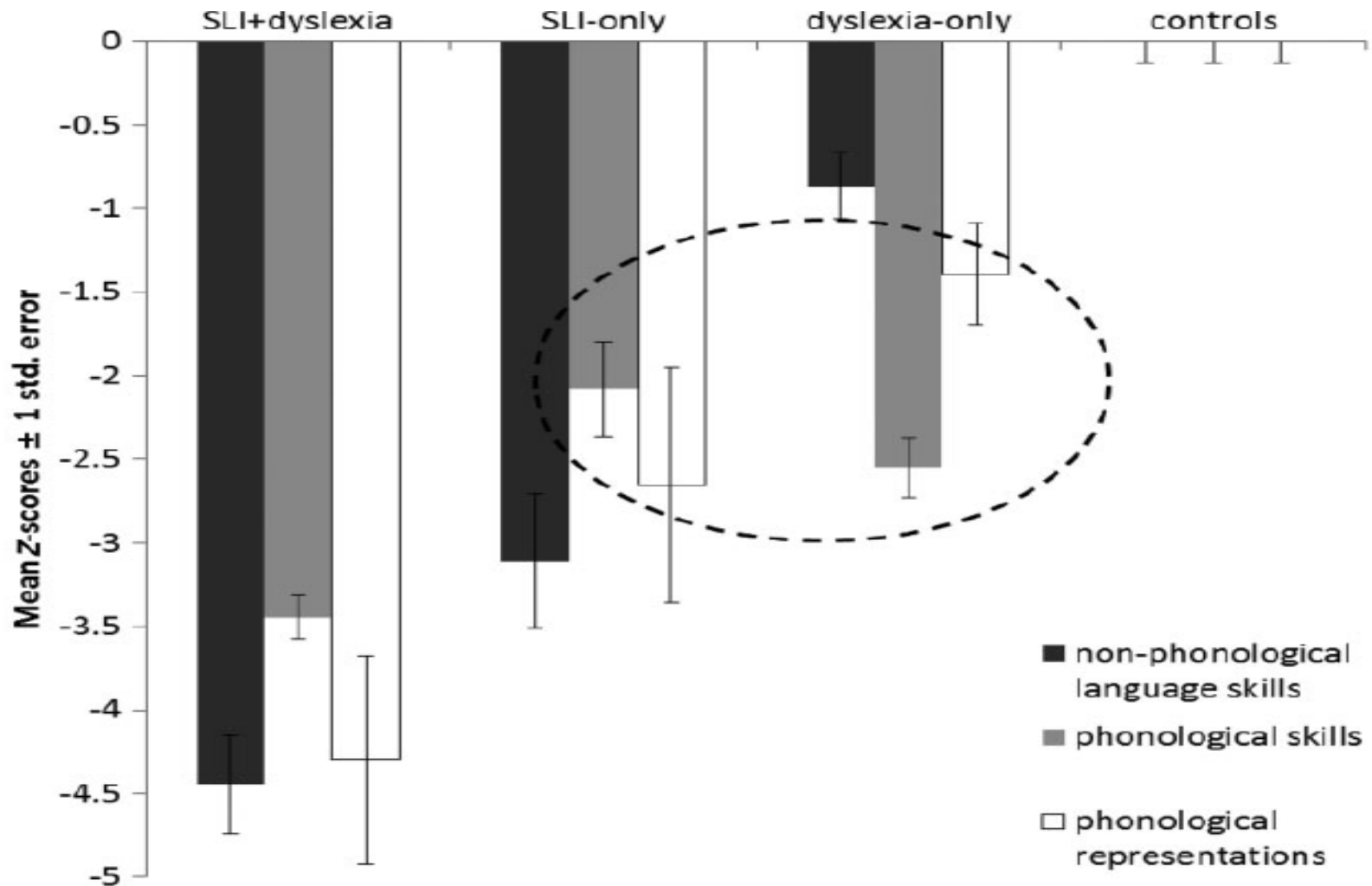
Ramus, Marshall, Rosen, & van der Lely (2013)

- Η μελέτη των Ramus et al. περιλάμβανε 4 ομάδες παιδιών 8-12 ετών:
 - 30 SLI-DD,
 - 13 SLI-only,
 - 21 DD-only
 - μία ομάδα ελέγχου 65 TA (5-12 ετών, 3 υποομάδες: ίδιας χρονολογικής ηλικίας, ίδιων γλωσσικών ικανοτήτων και ίδιων δεξιοτήτων ανάγνωσης).

Ramus, Marshall, Rosen, & van der Lely (2013)

- Εκτός από τις δεξιότητες ανάγνωσης αξιολόγησαν την κατανόηση προφορικού λόγου (στο επίπεδο των λέξεων και προτάσεων) και τις φωνολογικές δεξιότητες: φωνημική ενημερότητα, φωνολογική βραχύχρονη μνήμη (μνήμη αριθμών) και ταχεία κατονομασία.
- Κάνοντας παραγοντική ανάλυση χώρισαν τις προφορικές γλωσσικές δεξιότητες σε δύο κύριες συνιστώσες: μία **μη-φωνολογική** και μία **φωνολογική**. Η πλειοψηφία (16/21) των παιδιών με DD-only είχαν φτωχές φωνολογικές δεξιότητες αλλά φυσιολογικές μη-φωνολογικές δεξιότητες. Αντίθετα, από τα 13 SLI-only, μόνο 2 είχαν φυσιολογικές μη-φωνολογικές δεξιότητες και 5 είχαν φυσιολογικές φωνολογικές δεξιότητες. Σχεδόν και τα 30 παιδιά με SLI-DD είχαν φτωχή επίδοση και στις δύο δεξιότητες.

Ramus, Marshall, Rosen, & van der Lely (2013)

Τάλλη, 2010

- Πρόσφατη μελέτη για την Ελληνική σε παιδιά με ΑΔ και με ΕΓΔ επανεξετάζει το ζήτημα αν αυτές οι δύο διαταραχές συνιστούν διαφορετικές όψεις της ίδιας αναπτυξιακής διαταραχής ή διακριτές αναπτυξιακές διαταραχές και αποσκοπεί στο χαρακτηρισμό του προβλήματος σε καθεμιά από αυτές εξετάζοντας τις γλωσσικές και αναγνωστικές ικανότητες των παιδιών αυτών.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

- Στην έρευνα αυτή εξετάστηκαν τέσσερις ομάδες παιδιών: μία ομάδα παιδιών με Αναπτυξιακή Δυσλεξία και μία με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή και δύο ομάδες ελέγχου: χρονολογικής ηλικίας (ΧΗ) και αναγνωστικής ηλικίας (ΑΗ).

- Χρησιμοποιήθηκαν έργα πρόσληψης λεξιλογίου (Peabody Picture Vocabulary Test), ακρίβειας και ταχύτητας της ανάγνωσης (Alouette, Lefanrais, 1967), ανάγνωσης λέξεων, ψευδολέξεων και ανάγνωσης λέξης σε κείμενο, παραγωγής/κατανόησης προφορικού λόγου και κατανόησης γραπτού λόγου (σε μορφο-συντακτικό επίπεδο) και έργα φωνολογικής ενημερότητας, φωνολογικής βραχύχρονης μνήμης και ταχείας κατονομασίας.

ΕΡΓΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

- **Δεκτικό λεξιλόγιο:** ελληνική προσαρμογή του Peabody Picture Vocabulary Test-Revised (Dunn & Dunn, 1981; Ελληνική προσαρμογή: Simos, Kasselimis, & Mouzaki, in press, Simos, Sideridis, Protopapas, & Mouzaki, 2011).
- **Μη-λεκτικό γνωστικό επίπεδο:** RAVEN Standard Progressive Matrices (Raven 1947, reed. 1981).
- **Αναγνωστική κατανόηση:** σταθμισμένο Τεστ Ανίχνευσης Αναγνωστικής Κατανόησης (Τάφα, 1995).
- **Επίπεδο ανάγνωσης:** προσαρμογή στα ελληνικά του Γαλλικού σταθμισμένου τεστ «Alouette» το οποίο χορηγήθηκε σε ένα μεγάλο σύνολο παιδιών τυπικής ανάπτυξης (Lefanrais, 1967; Ελληνική προσαρμογή: Talli et al., in preparation).

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑ

1. Μορφο-συντακτικά έργα:

Έ **Κατανόηση γραπτού λόγου** (σε μορφο-συντακτικό επίπεδο) : Προσαρμογή στα ελληνικά του Γαλλικού τεστ ECOSSE (Lecocq, 1998) που είναι βασισμένο στο Test for Reception of Grammar (TROG, Bishop, 1979).

Έ 20 προτάσεις: 4 κατηγορίες προτάσεων

Έ **Αναφορικές προτάσεις υποκειμένου** (π.χ. Ο κυνηγός που κουβαλάει τον στρατιώτη έχει ένα μάτι)

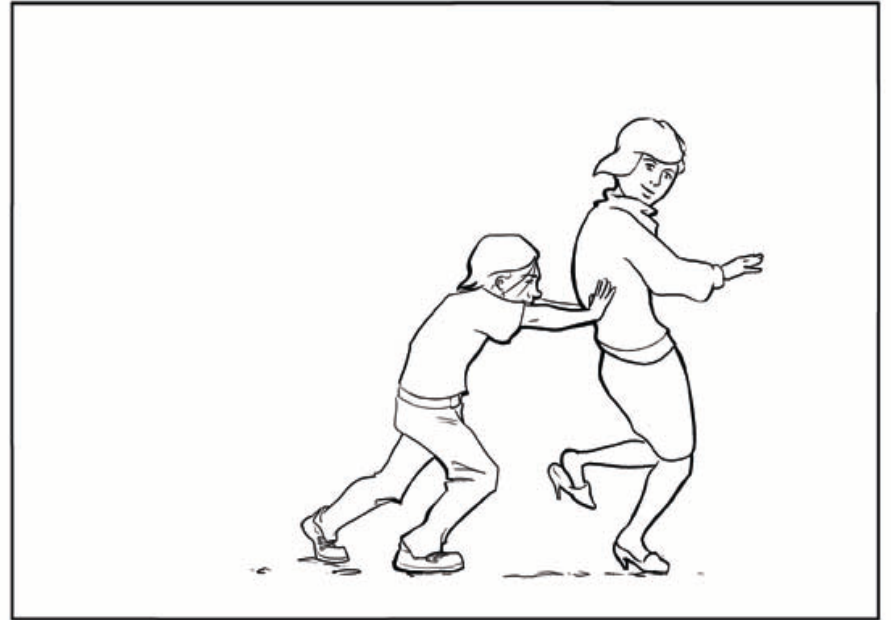
Έ **Αναφορικές προτάσεις αντικειμένου** (π.χ. Ο ψαράς που σπρώχνει τον δύτη είναι λυπημένος)

Έ **Παθητική φωνή** (π.χ. Το κορίτσι σπρώχνεται από το άλογο)

Έ **Κλιτικές αντωνυμίες σε θέση αντικειμένου** (π.χ. Ο λαγός τον χτυπά)

Έ Το παιδί διαβάζει την πρόταση και μετά γυρίζει τη σελίδα και διαλέγει μία από τις 4 εικόνες που να ταιριάζει με την πρόταση που διάβασε.

Η κυρία σπρώχνει το αγόρι

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑ

- Έ **Κατανόηση προφορικού λόγου** (σε μορφο-συντακτικό επίπεδο): προφορική έκδοση του έργου κατανόησης γραπτού λόγου: Προσαρμογή στα ελληνικά του Γαλλικού τεστ ECOSSE (Lecocq, 1998) που είναι βασισμένο στο Test for Reception of Grammar (TROG, Bishop, 1979).
 - Έ 20 προτάσεις: 4 κατηγορίες προτάσεων (αναφορικές προτάσεις υποκειμένου και αντικειμένου, παθητική φωνή, κλιτικές αντωνυμίες σε θέση άμεσου αντικειμένου)
 - Έ Ο εξεταστής διαβάζει την πρόταση και μετά το παιδί διαλέγει μία από τις 4 εικόνες που να ταιριάζει με την πρόταση που άκουσε.

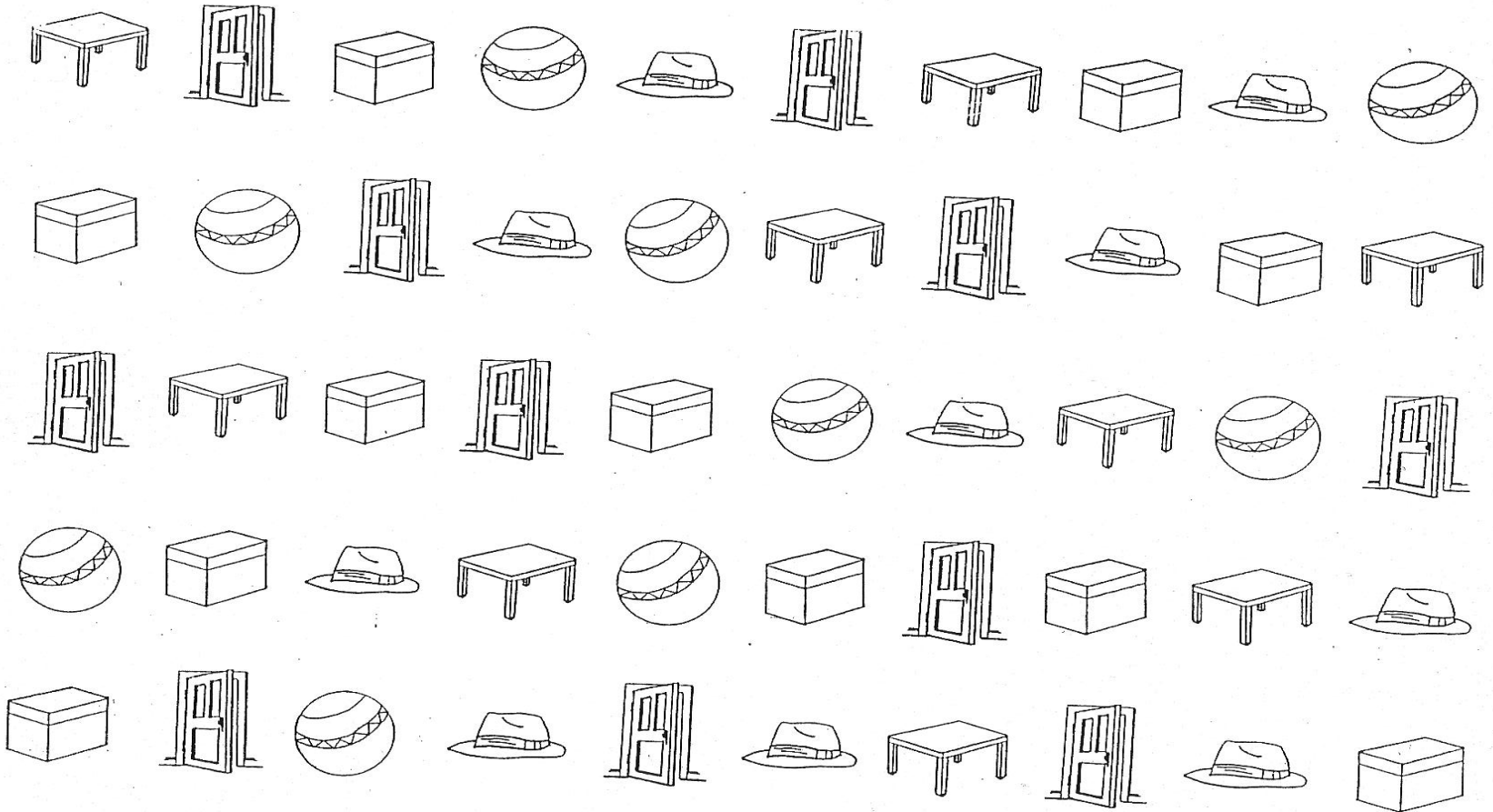
ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑ

2. Έργα φωνολογικής επεξεργασίας:

βαθμολογία και για τα 3 έργα: ποσοστό λαθών και ταχύτητα επεξεργασίας

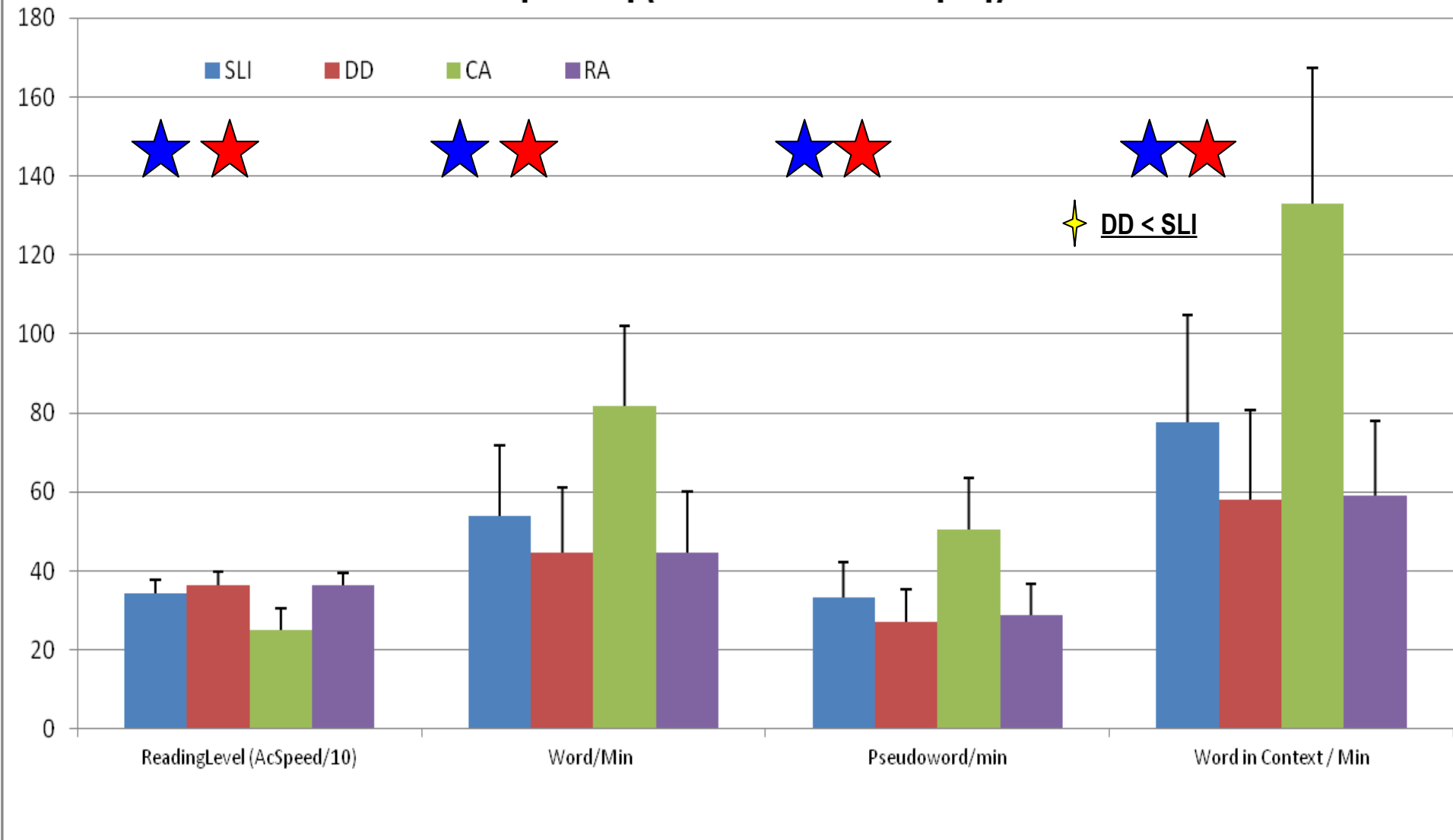
- Έ **Φωνολογική ενημερότητα**: αποκοπή αρχικής συλλαβής (π.χ. πο – βιντου) και αρχικού φωνήματος (ΣΦΣ και ΣΣΦ, π.χ. τ-ος), βα
- Έ **Φωνολογική βραχύχρονη μνήμη**: Επανάληψη 24 ψευδολέξεων (3, 4, 5 και 6 συλλαβών)
- Έ **Ταχεία κατονομασία (RAN)**: 5 αντικείμενα που επαναλαμβάνονται 10 φορές το καθένα

Ταχεία κατονομασία

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

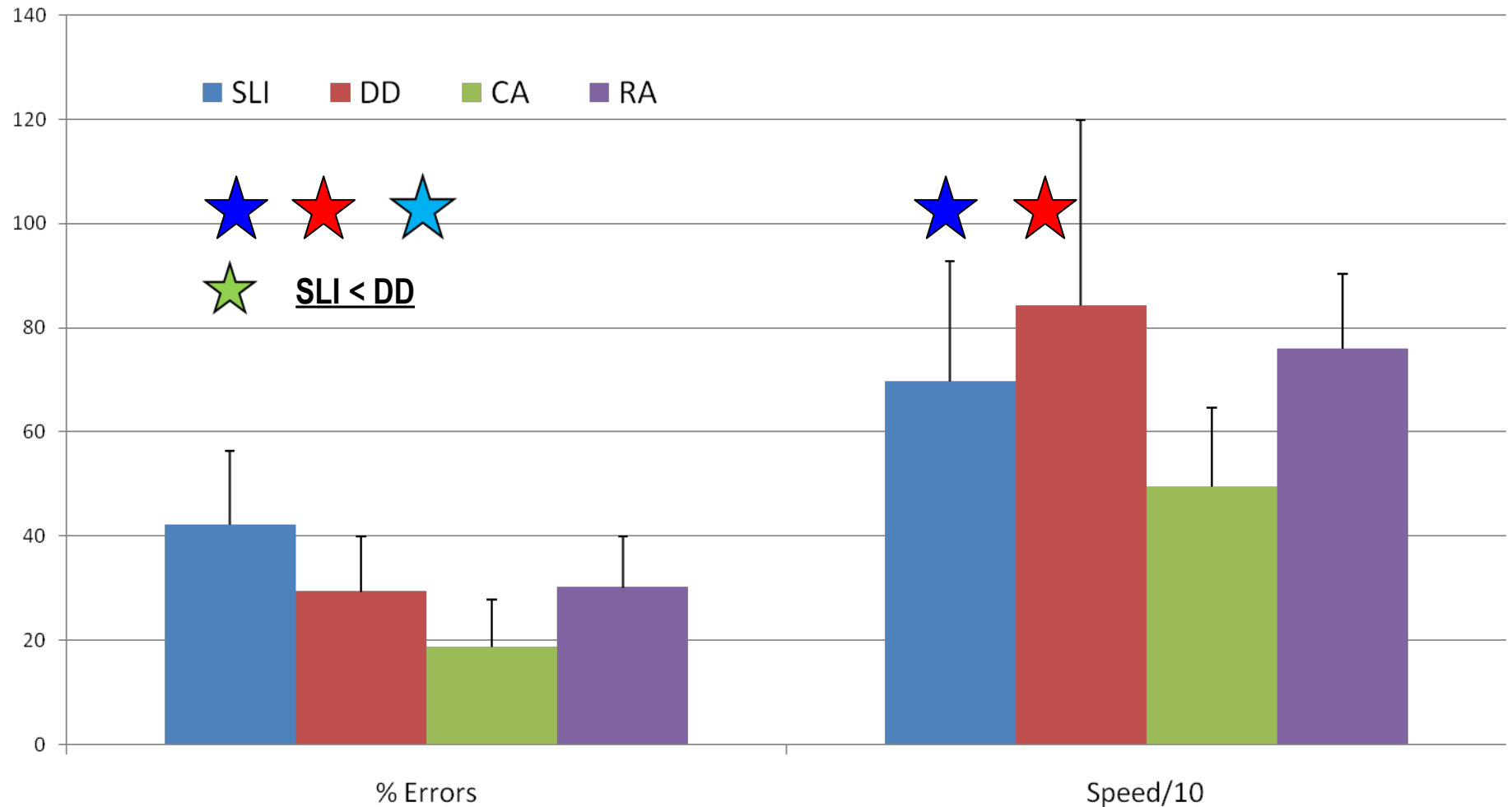
Ανάγνωση (αποκωδικοποίηση)

SLI: : SLI < DD; : SLI < CAC SLI < RAC
DD: : DD < SLI; : DD < CAC

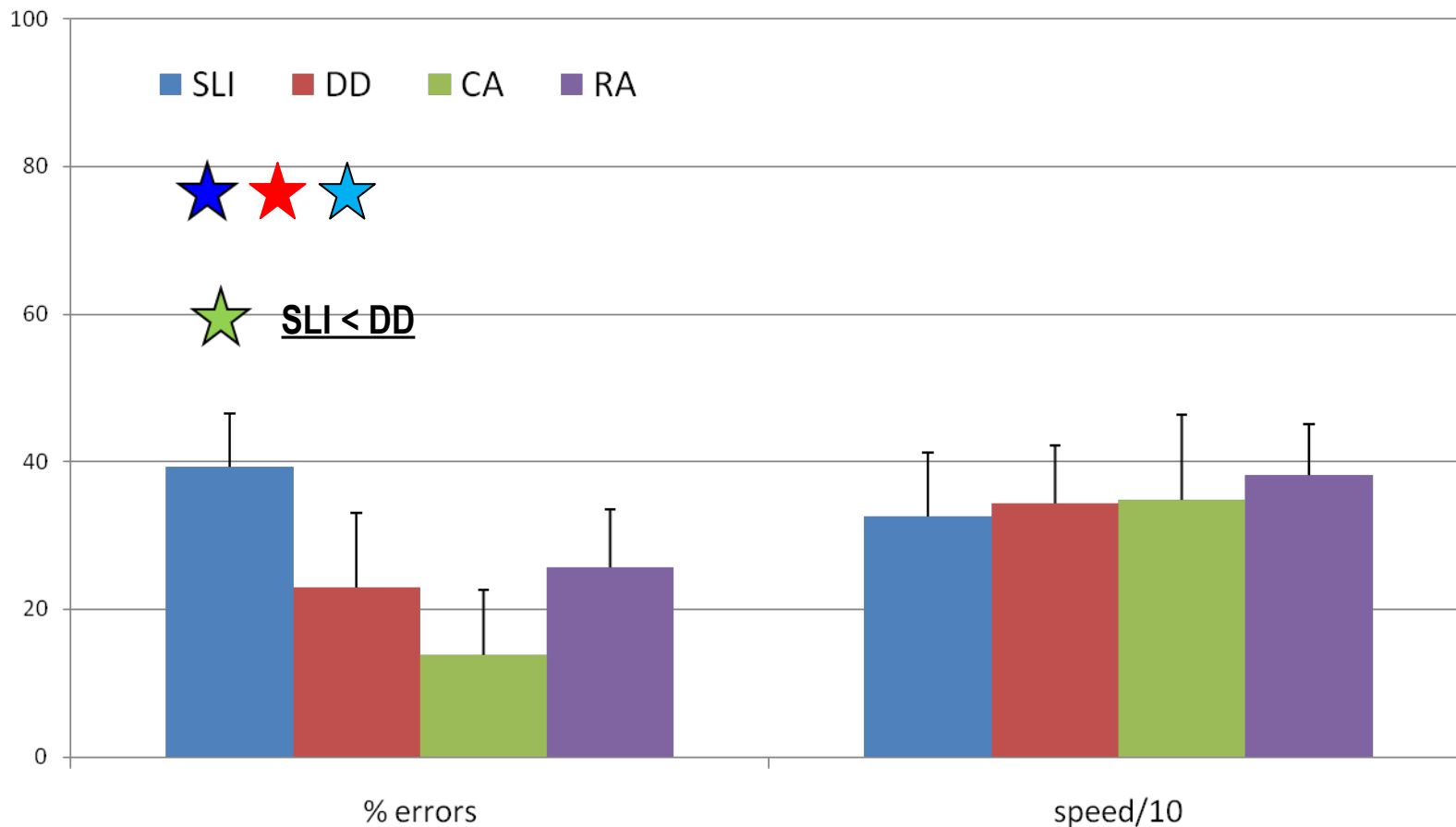
DD < SLI marginal
 SLI > RA marginal

Κατανόηση γραπτού λόγου σε μορφο-συντακτικό επίπεδο

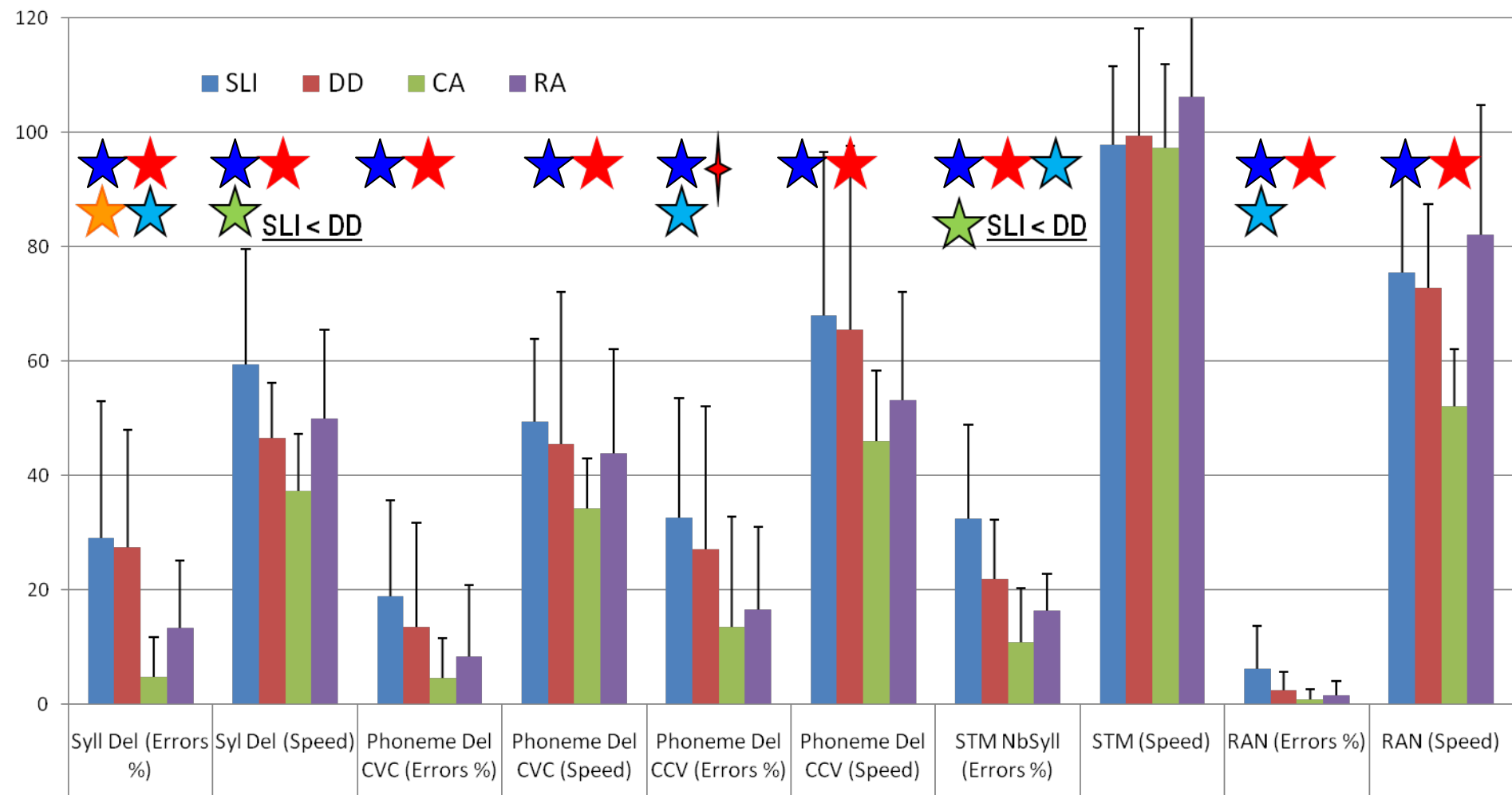
SLI: ★ : SLI<DD; ★ : SLI<CAC ★ : SLI<RAC
DD: ★ : DD<CAC

Κατανόηση προφορικού λόγου

SLI: \star (green) : SLI < DD; \star (blue) : SLI < CAC; \star (cyan) : SLI < RAC
DD: \star (red) : DD < CAC;

Φωνολογικές δεξιότητες

SLI: ★ : SLI < DD; ★ : SLI < CAC; ★ : SLI < RAC
DD: ★ : DD < CAC; ★ : DD < RAC

★ marginal

- Τα αποτελέσματα έδειξαν σημαντικά χαμηλότερη επίδοση των παιδιών με ΑΔ και ΕΓΔ σε σύγκριση με αυτή της ομάδας ελέγχου ΧΗ σε όλα τα έργα. Τα παιδιά με ΑΔ είχαν παρόμοια επίδοση με την ομάδα ελέγχου ΑΗ σχεδόν σε όλα τα έργα.

- Συγκρίσεις μεταξύ της ομάδας με ΕΓΔ και της ομάδας με ΑΔ, έδειξαν οριακά χαμηλότερη επίδοση των παιδιών με ΑΔ σε ένα έργο αποκωδικοποίησης, ενώ τα παιδιά με ΕΓΔ παρουσίασαν σημαντικά χαμηλότερη επίδοση στα έργα κατανόησης γραπτού και προφορικού λόγου (σε μορφο-συντακτικό επίπεδο) και σε δύο έργα φωνολογικών δεξιοτήτων (φωνολογική ενημερότητα και φωνολογική βραχύχρονη μνήμη).

- Και οι δύο κλινικοί πληθυσμοί παρουσίασαν μορφο-συντακτικά και φωνολογικά ελλείμματα.

- Υποστηρίζουμε ότι ο βαθμός εκδήλωσης των ελλειμμάτων στις φωνολογικές, μορφο-συντακτικές διεργασίες αλλά και στα έργα ανάγνωσης αποτελεί κριτήριο διάκρισης της ΕΓΔ από την ΑΔ.

Κλινικές συνέπειες

- Γνωστική θεραπεία για παιδιά με ΕΓΔ (φωνολογική επεξεργασία, φωνολογική βραχύχρονη μνήμη)
- Αγωγή λόγου και γλώσσας για τα παιδιά με ΑΔ